

առարկան ոչ այնքան ծաղիկն է որքան չափի զգացումի պակասը: Մարդս եթե կորսնցնէ իր չափատրութիւնը կամ հաւասարակշռութիւնը, ապա կ'անցնի ծայրայեղութեան, որ անշուշտ, վնասակար է:

Մեր հանրաճանաչ դերասաններէն՝ Պետրոս Աղամեան, երբ իր մահկանացուն կնքեց, անոր բաղման առիթով այնքան ծաղկեպսակ նուիրած էր Հայ ժողովուրդը, որ յաջորդ օրն իսկ յունական բերթերը այսպէս արծազանգեցին՝ «Եթէ այդ ծաղկեպսակներուն վրայ ծախսուած դրամները դերասանին նուիրուէին իր կենդանութեանը, ապա ան ողջ կ'ըլլար հիմա»: Այս խօսքերը ատելի բան իրական են, վասնզի անցած են կեանքի բուրայէն: Անցեալի մեր հէք գողոնները, մտատրականները, արուեստագէտները, ամէնը առանց բացառութեան, արժանացած են այս դժխեմ ճակատագրին: Անոնք վաղ ու դառն մահ ճաշակած են վասնզի մեր ազգին զաւակները թողլքած են զիրենք, անտեսած ու մոռցած: Մահէն ետք ցուցաբերուած յարգանքի պէտք չունին մեր մեծութիւնները, երբ անոնց կենդանութեան կը զլացուի դոյզն բարիկամեցողութիւն, զնահատութիւն, օգնութիւն:

Արդ ուրեմն, փոխան ծաղկեպսակի, մեր ժողովուրդը թող ունենայ հեռատեսութիւնը եւ բարեմտութիւնը անմահացնելու յիշատակը հանգուցեալին՝ հայրենիքին օժանդակելով՝ բարեսիրական, օգտակար, ազգաշէն գործ կատարելու, եւ ոչ թէ իր ունեցած նիւթական միջոցները յումպէտս վատնելու:

Մենք յոյժ կը հաւատանք որ մեր ժողովուրդը հետզհետէ պիտի չափաւորէ իր զգացումը եւ զիտակցի, որ չարքաշ աշխատանքով եւ տքնուով ձեռք բերուած գումարները բարոյապէս կարելի չէ յօդս ցնդեցնել, այլ հարկ է զանոնք գործածել օգտակար ծրագիրներու վրայ՝ օգնելով վերելքին մեր ազգին եւ սատար հանդիսանալով անոր բարձրացման:

Ո՛վ Հայորդի, էական պարտականութիւն համարէ յիշատակի ճրագ մը վառել ի Հայրենիս ...:

Քանի՞ հազար ընտանիք երդիր մը կ'ունենար իր գլխուն վրայ...

ԳՐԱԿԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ

ԵՂԻՎԱՐԴԻ «ԱՊՐԻԼ 24»
ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ
ԺՈՂՈՎԱԾՈՒՆ

Ներսէս Արդ. Ալոյեան

«Ապրիլ 24-ը եղբրական ժառանգութիւնն է մեր անցեալին, իսկ իր լուսատը ու ամեն յիշատակը մեր մէջ ապրեցնելու գործը գերագոյն պարտականութիւնն է մեր ներկայ սերունդին»:

ԵՂԻՎԱՐԴ.

Եղիվարդը հայ քնարերգութեան նշանաւոր դէմքերից է, որ բախտ է ունեցել գրեթէ կէս դար շարունակ ապրել ու ստեղծագործել իր ականաւոր ժամանակակիցների՝ Յակոբ Օշականի, Վահան Թէքեանի, Բենիամին Նուրիկեանի, Անդրանիկ Անդրէասեանի, Արամ Հայկազի, Վահէ Հայկի եւ ուրիշների կողքին՝ մասնակից լինելով մեր բանաստեղծական մտքի զարգացմանն ու նրա զօրացմանն առաջընթացին:

Եթէ փորձենք ուրուագծել Եղիվարդի կերպանկարը, ապա պիտի նշենք, որ նա բացարձակ անհատականութիւն էր, որի խօսքը՝ գործի ծաղիկն էր: Նրա տաղանդի աչքի զարնուող իրայատկութիւնը ազնութիւնն էր ու անկեղծութիւնը: Իր կոչումով, իր ճակատագրով, իր ամբողջ կեանքով ու աշխատանքով անմիջական շառաւիղն էր իր նախորդների, նրանց մեծ գործի շարունակողը, բարդ ու դժուարահաճ սփիւռքահայ աշխարհում:

Իր ողջ կեանքի մեծ մտահոգութիւնը ջլատուած ուժերով, փշուր-փշուր, աշխարհով մէկ ցրուած, անկայան, անապաւէն, անյոյս, անհեռանկար սփիւռքահայ իրադրութիւնն էր, օտարակույ ովկիանոսներում հայածին տաղանդների կայծկլտալով սուգուելու ցար, հնարաւորը փրկելու, անհնարինը իրականացնելու մշտական հոգսը այրուել է շարունակ նրա հայրենասէր հոգում, նրա հնարամիտ, ամենուրեք օգնող ու հասնող նրա գործարար կեանքում, խորունկ դաւանանք, կամք եւ ոյժ է դարձել ու տաք սնունդ է տուել նրա գրական զօրաւոր տաղանդին:

Իր բարդ ճակատագրով, մարմանդ ու յախտն այրումների մէջ, իր բարդ ու դժուարին կեանքով Եղիվարդը ստեղծել է մի սրտայորդ ու հարուստ գրականութիւն, ստեղծել է հայրենաշունչ ու հայրենապինդ գործերի մի գունագեղ շարան, մի բանկ հարստութիւն: Փորձել է մեր հոգեւոր-մշակութային անդաստանին նոր շունչ տալ, զօրացնել հայի հաւատքը եւ ոգին: Եւ ինչ էլ երգել է նա՝ հայրենի սէր, ներանձնական զգացումներ, հաւատքի ոյժ՝ համամարդկային գաղափարներ է

արտայայտում: Այդպես է, ճշմարիտ ազգայինը նաև միջազգային ու համամարդկային է:

Հինգ տարեկանից անցել է Եղեռնի արհաւիրքներով, գրկուած ծնողներից, բոլոր թանկ հարազատներից, ծանր կորուստների մշտական կսկիծը մատղաշ սրտի մէջ, նետուել է նա որբանոցից-որբանոց: Մեծացել, ամրացել է օտար ավերի անկայուն մթնոլորտում եւ դիմացել յարափոփոխ եղանակներին:

Աշխարհով մէկ սփռուած իր վտարանդի ժողովրդի մշտական ցաւերն ու խորունկ խնդիրները տուել են նրան ընկալող տաք սիրտ. դառն ու դժուար կեանքը տուել է նրան արթուն թափանցող միտք ու տոկունութիւն. մեծ կորուստների ծանր կսկիծը տուել է նրան անգիջող ոգի. մեր ամբողջ պատմութիւնը տուել է նրան իմաստուն դասեր ու փորձառութիւն: Եւ այս ամէնով ամրացած, բանաստեղծ գործիչը իր ամենօրեայ հոգսերի հետ միասին գործի է դրել իր գորաւոր գրիչը, ստեղծելով բաւական հարուստ մի գրականութիւն, որի հիմնական մոտիւր մարդու հաւատն է ու ոգու մեծութիւնը:

Իր սկզբնատրման շրջանից՝ 20-րդ դարի 40-ական թուականներից սկսած՝ Եղիվարդի բանաստեղծութեան գլխաւոր իւրայատկութիւնը «օրինազանցութիւնն է», որ նոր ժամանակ է ստեղծում, այնուհետեւ՝ անհատական սուր ներքին տեսողութիւնը, որ, սահմանազանցելով «կարգը», նոր կարգ է սահմանում: Նրա անցած ճանապարհի վայրկեաններն անգամ ապրուած են նրա բանաստեղծութեան մէջ, ժամանակի նշաններն արտայայտուած՝ նրա գրքերում:

Եղիվարդի բանաստեղծութեան ժամանակը երէկն է, այսօրը եւ գալիքը: Մի ամբողջ յախտնութիւն, որ կերտել է բանաստեղծը իր գրականութեամբ, մեր բանաստեղծութեան հարստութիւնն է, անցնելի հետքը: Բանաստեղծի այն նոր կերպարը, որ ստեղծել է Եղիվարդը դեռևս «ժողովական Գիշերները» բանաստեղծութեամբ, ոչ թէ ժամանակի կեղծ երկուորեակն է, այլև կրում է իր մէջ ժամանակի ամբողջութիւնը՝ իրական-անհերքելի, ողբերգական:

Եւ Եղիվարդն են այս գիշեր.
Կեցած Սիոն լեռան վերեւ,
Իբրեւ պահնորդ ու պահապան
Սուրբ Յակոբայ ժառանգութեան,
Որուն վրայ սլաքն ոսկի
Մարդոց սրտին,
Կը ծածանի երանագին:
Անուշութիւնն այս ամենուն,
Բաժակ մ'արցունք բռնած աչքիս,
Լուռ կը նայիմ անցեալներուն
Ոսկեպարան:
Գեղեկութիւնն այս ամենուն,
Գործն է բազկին մախնիքներուս,
Բխած սրտէն անոնց հրաշք...

Եթէ «Մագբադինէն Մեղրամոմէ»ն ռումբի ուժգնութեամբ շեփորեց Եղիվարդի մուտքը հայ բանաստեղծութեան անդաստան, եթէ «ժողովական գիշերներ»ը եկան այդ տաղանդի տոկունութիւնն ու իրաւացիութիւնը երկրորդելու, «Ապրիլ 24»ը, սակայն, եկաւ հայ բանաստեղծութիւնը օժտելու անմախքնաբայ պատգամով ու յիշեցնելու հանրութեանը 100-ամեայ ցաւի՝ Մեծ Եղեռնի եւ մեր մէկուկէս միլիոն «գարնամամահ վկաների» կարմիր նախճիրի մասին:

«Ապրիլ 24»ը սովորական բանաստեղծութիւնների հատոր չէ, այն հասկանալու համար անհրաժեշտ է ծանօթ լինել Եղիվարդի ստեղծագործական աշխարհին, ոճին, իմացական եւ գաղափարական ուղղութեանը:

«Ապրիլ 24»ը բաժանում է չորս գլխաւոր մասերի:

«Հայրենական» բաժինը, որ բաղկացած է 25 բանաստեղծութիւնից, բացում է ձօներգային բնոյթի հայրենասիրական՝ «Ապրիլ 24», «Եղերեզ», «Երկու Կարաւաններ» երկարաշունչ ողբերգերով, իսկ մնացեալը Երեւանին, Դարաբաղին, Արարատին, Լեւինականին, Պաղեստինցիներին նուիրւած ձօներգեր են:

«Ապրիլ 24» բանաստեղծութիւնը ամբողջովին տոգորուած է անսահման ցաւով, որը իւրօրինակ պատկերումով հեղինակը տեսանելի է դարձնում եւ ընթերցողի հոգում արթնացնում ցասման ու վրէժի շունչը:

Ու կը պայթին հրազեններ,
Կրակ-կրակ, կամար-կամար:
Կը բարձրանան այս ու այն կողմ
Սարսափահար երեւոյթներ, դէմքեր, աչքեր,
Չերթ կտորներ, ալիքներու,
Հարուածին տակ կապարներու,
Հովին ներքեւ կը դողողան պահ մը ամոնք,
Ու կը թափին նորէն գետին...

Եղիվարդի ցանկութիւնն էր գրական էջերով ամբողջացնել հայ հերոսների կերպարները, եւ խօսելով նրանց զոհողութեան ոգու մասին միշտ ասում էր. «Հայ գրականութիւնը տակաւին իր տուրքը չէ վճարած այդ հերոսական մարտիկներուն»: 1988-ի Դարաբաղեան դէպքերը շատ բան խորտակեցին իր մէջ եւ նա մարտի դաշտ հանելով իր գործը գրիչը՝ ձօներգ-կոչ ուղղեց «Դարաբաղի հայորդիներին»:

Դարաբաղի հայորդիներ,
Ունեցէ՛ք սէրը ձեր հողին,
Ոչ թէ տոգոյն յուշի նման,
Այլ տեսիլքի պէս լուսավառ:
Մի՛ բողոք զայն բախտին լըքուած
Անտէր կալուած:
Հայու նման կանգնեցէ՛ք դուք
Այս աշխարհի խղճին վրայ,
Ազատութեան իբրեւ արձան:

Իր ստեղծագործութիւնների մեծ մասի նիւթը նա ընտրում էր Սուրբ Գրքի գլխաւոր դրուագներից, տալով իր հերոսներին եւ գործող անձանց մօտ ժամանակների մարդկանց կեանքն ու ոգին, մէջտեղ դնելով իրեն յուզող այսօրուայ հարցերն ու խնդիրները: Սա գրական ընդունում ձեւ է, սակայն հեղինակը օգտագործում է այն իր գրադրման իր կեանքին բնորոշ գծերով:

«Սուրբ Գրական»՝ բիրիական թեմաները բանաստեղծը մշակել է Մեսրոպեան հարուստ ու յստակ լեզուով, կենդանի պատկերներով, տաք-տաք թրթռում ու լեցուն կեանքով, իր Մեսրոպեան ընթերցողի համար: Վերցնելով հեռաւոր անցեալի թեմաները, բանաստեղծը իր արուեստով տալիս էր այսօրուայ գոյն ու երանգ, բնական մարդկային մտորումներ, ցաւեր ու խնդիրներ, ժամանակի շնչառութիւն, միանգամայն պահելով սրբազան վեհութիւնը, դրանով ցոյց տալով իր նախընտրած թեմաների խորը մարդկայնութիւնը:

«Սուրբ Գրական» թեմաներից է «Օրօր» բանաստեղծութիւնը, որտեղ մանկացած Աստծու համար գողտրիկ օրօր են երգում մանուկ չեղած հրեշտակների բերանները, որպէսզի լուսածին մանուկ Յիսուսը անոյշ քնով արբենայ: Սակայն Յիսուսն այդ գիշեր քուն չունէր:

Օրօ՛ր մանկացած Յիսուսին համար,
Բերանէն անոնց որ մանուկ չեղան...

Օրօ՛ր լուսածին Յիսուսին համար,
Թող անոյշ քունով մանուկն արբենայ...

Օրօ՛ր որբացած պանդուխտ Աստուծոյն,
Երկինքէն իջած՝ կ'երգեն հրեշտակներ,
Յիսուս այս գիշեր ինչո՞ւ չունի քուն,
Աստղերէն անդին՝ նայուածքը սեւեռ:

«Անձինք Նուիրեալք» բաժնի ինքնատիպ բանաստեղծութիւնները ձօնուած են Հայ Եկեղեցու նուիրեալներին: Շարքը բացում է Գրիգոր Շոթա-յակիի Պատրիարքին նուիրուած բանաստեղծութեամբ: Պատմական անուրով իրեն Երուսաղէմի Ս. Աթոռին եւ նրա պայծառացմանը նուիրուած Շոթայակիի Պատրիարքի գործը անուրանալի է: Պարանոցին ծանր երկաթէ խաչեր ու շղթաներ, շուրթին աղօթք, աչքերն արցունքոտ նա կանգնում էր եկեղեցիների մուտքին եւ դրան մուրում Երուսաղէմի Ս. Աթոռը պարտքերից ազատելու համար: Եւ Եղիվարդը, որ նրա մեծ գործի շարունակողն էր, «Շոթաներու լեզուն» բանաստեղծութեան մէջ վրձնի մի քանի հարուածով նկարագրում է ժամանակի չարաղէտ բերումների ու մարդկային ապիրատութեան դաշնակցութեամբ Երուսաղէմի Ս. Աթոռի շուրջ ստեղծուած իրավիճակն ու դրանից ազատուել տենչացող Շոթայակիի Պատրիարքի գործողութիւնները:

Պարանոցին ծանր երկաթ,
Շուրթին օրհնէմք,

Ան կը կենար դարպասներուն եկեղեցոյ,

Պալատներու շքեղ մուտքին:

Ո՞վ էր մուրիկն այս սրբազան,
Տարաշխարհիկ,

Որ սիրտէ-սիրտ, երկրէ-երկիր,

Քարշ էր տուէր ուրբերն իր հէք:

Չէին ճանչցած քուն ու հանգիստ

Աչրներն իր,

Ըսպասին մէջ իր Աստղծոյն

Եւ իր ցեղին,

Հրաշատիպ ու աննահանջ:

«Լերան վրայէն քերթուածներ»ը «Ապրիլ 24»ի վերջին և ամենաընդգրկուն բաժինն է՝ 41 բանաստեղծութիւններով: Շարքը հարուստ է իր այլազանութեամբ կեանքից վերցուած տարբեր երեւոյթների խոր ու գեղարուեստական վերլուծումներով: Նա յաճախ իր հոգեվիճակը շաղախել է բնութեան այս կամ այն երեւոյթին, ասես նրանից ուժ ստանալու աղերսով:

Վաթսունի սեմին՝ կեցած եմ արդէն,
Գլուխս պսակուած արծաթովն աշնան,
Հոգիէն կ'անցնի ասեղ առ ասեղ,
Մըսուք մ'անտվոր,
Իբրեւ նախերգանք մօտեցող ծմբան:
Թըռչունի թեւով թրջան ու գացին,
Օրերն իմ աղուոր,
Հովերը առին պտուղներս ամէն,
Թարմ ու հոտառատ,
Որոնցմով այնքան հարուստ էր հոգիս,
Դեռ անցեալ ամառ:

Տաք ու գունագեղ էր նրա բանաստեղծական նկարչութիւնը: Նրա զօրեղ ու նրբաշաղ գրիչը հարուստ ու շռայլ էր իր տիրոջ նման, յստակ ու ամրակամ, երբեմն կոշտ, յաճախ շատ հանդարտ ու մեղմախօս. բանաստեղծութիւնը ինքը՝ հեղինակն էր, իր բարի ու բուխ տողերի մէջ առատօրէն շաղ էր տալիս լեզուական իր յօրինուածքները, գիտերն ու փայլատակումները զարմանալի թեթեւութեամբ ու բնական, առանց ճիգերի եւ արհեստական մօթաների: Հայոց լեզուն մի զարմանալի ոսկեշաղախ էր նրա ձեռքերի մէջ եւ լեզուաշէն բանաստեղծը ձուլում էր իր ուզած ձեւերն ու ոճերը:

Նրա լեզուն ճոխ էր, յաճախ վեհ ու բարձր, բայց ոչ երբեք վերամբարձ: Ընդհակառակը, պարզ էր ու ջերմ, ընկալուող ու համակող: Իր ազատ ու հարուստ լեզուաշաղախի մէջ, նա զարմանալի դիւրութեամբ էր դասաւորում իր ձուլած բառերը, որոնք միշտ ներդաշնակուում էին ամբողջութեան հետ եւ մի առանձին հմայք էին տալիս գործին, քանի որ արւում էին բնածին ճաշակով: Նրա ստեղծած բոլոր բառերն ու հնարանքները բխում էին հենց մայրենի լեզուի խորքում եղած հնարաւորութիւններից, իսկ դա ամենաթանկն է որեւէ գրականութեան համար:

Նրա գրիչը պատկանում է բոլորիս, նրա դիզած գրական հարստությունը ամեն մեկիս հարստությունն է:

Եղիվարդը իբրեւ ստեղծագործող, իբրեւ վառ անհատականություն մեր գրականության մեջ իր մնայուն տեղն ապահովել է իր անխարդախ, մեծ ու զօրատու, ազնիւ գրիչով եւ բազում հրատարակություններով:

Ամփոփելով «Ապրիլ 24» բանաստեղծությունների ժողովածուն, պետք է ասել, որ Եղիվարդի

պերճ, տիրական, բարձրաթիչ եկեղեցականի բոլոր գրական ու հոգեկան տուրքերի խօսուն արձանագրությունները հենց «Ապրիլ 24» ժողովածոյի մեջ զետեղուած տասնեակ քերթուածքներն են:

«Ապրիլ 24»ը հայ բանաստեղծությանը օժտեց անմախքընթաց պատգամով եւ հանրութեանը յիշեցրեց 100-ամեայ ցաւի՝ Մեծ Եղեռնի եւ մեր մեկուկէս միլիոն «զարնանամահ վկաների» կարմիր նախճիրի մասին:

ՀԱՅՈՑ ԳՈՂԳՈԹԱՆ ՀԱՅ ԳԵՂԱՆԿԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ՄԵՋ

Ժանսեմ

Փօլ Կիրակոսեան